

Starinstvo slavensko.

Slovenski god Sobotka. — Kupalo. — Kres.

Kaj pravijo učeni možje o Sobotki, o Kupalu in o Kresu, ki je zlasti pri nas znan?

God Sobotka (= god solnčnega vrnenja) je po svojem pomenu najslavniši in najstariji god človeškega rodú. Kakor Pauli v „Piesni ludu polsk.“ str. 19 po pravici pravi, je bil toti god na čast ognja in solnčne svetlobe ne le pri vseh Slovencih, temuč tudi pri Grkih, Rimljanih, Skandinavcih, Vlahih, Izraelcih, Parzih, Indijanih itd., ob kratkem reči povsod, kjer je le količkaj sledú solnčnega češčenja. Rakoviecki (Pr. R. I. str. 48) pravi o tem: God Kupali ali Sobotk je bil obhajan na čast solncu, ki ob tem času najviše shaja, in česar spremene so od začetka spomladi do tega časa vse rastline oživljale. Zato je bila ob tem času navada nabirati zdravilne zelišča in bogove zahvaliti za dobrotljive moči, ki so jih v natorne prvine djali. Na Rusovskem se toti god zove Kupalo po maliku Kupava (Kybele) ali po božanstvu zakladov in zemeljne rodovitnosti, to je, od kupel, kopel, kjer so bile pri tem v navadi kopanja (in oblijanja kakor v Parzii), kakor pri godu Smigust. Kupel je tu opomniti zato, ko so ob Sobotki imeli navado zjutraj zgodaj gledati, kako pride solnce v svoji največi lepoti in gizdosti iz kopeli. Pri Ribnici dandanašnji nekteri binkuštno nedeljo hodijo zjutraj zgodaj solnea gledat, in trdili so mi, da gré solnce v svoji radosti zdaj naprej, zdaj se spet nekoliko nazaj pomakne. Solnčni zahod ali zaton so si Slovenci tako mislili, da gré solnce v kopel se kopat in očistit. Nekdanji Prusi so imeli morje za solnčno mater. Tako se bere v Wojnicki-tovih „Klechdy starožitne podania, powiesci ludu polsk. i Rusi v Varšavi, 1837. I. str. 17. „Kakor še dandanašnji Rusi mislijo, in kakor so zarodi belih Hrvatov in Mažurcov nekđaj mislili, se morate luna in solnce kopati vsaki dan v podzemeljskih prostorih polnih najmrzlejše vode, da se vedno bistro svetite“. — Rusi v Arhangeljskem pravljenu se kopajo 23. rožnika v reki, in trosijo kupalnice (ranunculus acris).

Zraven oblijanja z vodo je bilo ob godu kopanja nekako očiščevanje z ognjem v navadi (na primer s skakanjem čez ogenj). „Še celó goreči kupi drv — pravi Kayssarov — se imenujejo do zdaj kupalnice“. — Narbutt („Dzieje nar. litevsk.“ I. str. 325) navaja besede nekega starega rokopisa o prusko-litevskih Slovencih, ki se tako glasé: „Habebant autem baptismum per ignem (kakor je bil parziški krst ognja) scilicet purificationem elementarium.“ Bistveno tega godú bilo je ogenj zakuriti, okrog njega skakati in peti. „Galebiowski Gry i zabawy“ str. 294—303. Da so bili ti godovi Svetovitu (to je, solncu) na čast, spričuje Hist. episc. Caminens. Na Rusovskem se je zvalo to godovje Kupaly, na Poljskem Sobotka, na Litevskem Rassa, Rosa, na Pruskem Kekyris, na Volhavi Kokkuri, na Krajnsko-Slovenskem in na Srbskem Kres. Vendar Kres pomeni toti god in netenje. Kteri to besedo rabijo o očiščevanju z vodo, nič ne vedó.

Praznika Sobotka ali Kres in Kupalo sta bila prva solncov, drugi pa vóden. To opominja na zvezo svetlobne prvine (to je, stvarine in možke prvine) s prvino vode (to je, z žensko spočetno prvino).

Skoz malo Azijo je šlo s Heneti ali Vendi v Evropo basnoslovje vse družega načela memo uuega, ki so ga iz Azije skoz Rusovsko v Evropo zanesli. Pri malo-azijatskem so Grki mnogo zamogli. Da toraj o začetku krajnskim Slovencom i Srbom znanega Kresa prav govorimo, se je ozreti na boginjo Kupavo, ki je bila Grkom in Rimljanom znana (Kybele). Kupava ali Kupala se je imenovala tudi Vesta, dobra boginja ali kraljica bogov, Zemlja, po latinski tudi Tellus, to je, Tla. Nje stariši so bili Meon ali Man in Dindyma, kralj in kraljica Bregije,

ki sta leta 2009 pred Kr. Kurente vladala po štetvi Grkov; po štetvi Bregov je bila pa Kupala leta 1500 pred Krist. na svetu.

Novorojeno Kupalo je bila mati v nekem gozdu pustila, kjer so jo zveri preskrbovale in preživile. Zaljubila se je bila v mladenča Atys imenovanega. Ko je bila nosna, je dal Man Atys-a zverinam vreči. Zato je bila Kupala ob pamet prišla; po deželi je bila pa kuga in lakota. Za svét vprašan orakelj je rekel, da naj Atys-a spodobno pokopajo in Kupalo po božje časté. Pravijo, da je bil Atys prvi Kupalen duhovnik. Atys = Ata, Atec, Otec, Oče, kakor še zdaj pravimo duhovnim g. Oče = Ata. Se vé da, kdor je bil ljubček matere bogov, ali nje duhovnik, je bil Ata ali Oče. Poznejši Kupalni duhovni so bili Goli ali Gali (primeri razgaliti se; ko so bili večkrat pri svojih opravih razgaljeni), Koribanti, Kurenti. Vsi ti duhovni so bili obezmoženi, toraj Polmožje. Kurenti so Kupalu na čast kres, to je, ogenj kurili, godli, piskali, zvončkali. Ime njih prvega poglavarja in nekterih naslednikov za njim je bilo Kres*), pozneje se je vsak poglavar Kurentov splošno kres imenoval. Od „kres“ pride ime kresnik (Baptista), krestiti v zakramentu sv. kresta, človeka z vodo na duši očistiti, kresnice, kebrički in cvetlice, kresjak, nekak svetel črv, kresovati, to je, kres kuriti, krešenik, krešenca itd. Kristus in kristjan sta druge korenine. Zmed Korentov je krajnskim Slovencom le eden znan, pa še o tem je basen v kerščanstvo zapletena, in tako znana, da bi jo bilo od več tukaj ponavljati.

Dandanašnji na našem Slovenskem o pustu, ki je Kurentov god, ogenj kurijo kakor o kresu, z rantami, ki je na njih slama prižgana okoli skačejo, to je posnemanje nekdanjih Korentov. O kresu je navada kres kuriti, peti, v nekterih krajih do polnoči zvoniti. To je spet posnemanje Korentov pri njih kresovanji. Nekteri na čast boginje, ktere pa več imenovati ne vedó, zažgejo nekoliko prediva, ki ga na kviško molé.

Ko je Kupava mati vseh žival, ktere so jo tudi nekđaj izpostavljeno preživile, se pripoveduje, da so nekđaj kresen večer v toti spomin živadi govorile. Pauli v I. polsk. str. 21 pravi: „Ponoči pred samim godom Sobotke ali Kupave je, kakor trdijo, praprot goreče cvetla, in kdor je toti svetlobni cvet imel, bil je gospodar vseh pozemeljskih zakladov. Od starodavnih časov je pri Slovencih navada, praprot in kake cvetlice vmes v slamnate hišne strehe nad preddurje vtikati. Ti šopi so bili zlasti nekđaj bogovi hiš in zavetila.

Slovenci so bili češčenje Agnaje, to je, boginje ognja iz Indije v Malo Azijo seboj zanesli. Agnaja je bila nekako to, kar rimska Vesta. Noben ljud, Peržan ali Armen se ni brez Agnajnega soveťa kaj posebnega vlotil. Nji so bile najgorše dekleta posvečene. Ščasoma so Kupalo, ktera je bila v Mali Azii rojena, namesti Agnaje kot svojo posebno boginjo častili, in ji čast z ognjem skazovali. Iz tega se vidi, od kod je dandanašnja navada, da dekleta „Kresnice“ imenovane o kresu pojejo in šopke cvetlic delé.

Kako star god je Kres, se vidi iz povestnice, ktera njegov začetek najpozneje v leto 1500 pred Kr., to je, v Mozesove čase, stavi. Res, da se dandanašnji marsikaj kresnega iz pobožnega namena na god sv. Janeza Kresnika in na kršanstvo obrača, pa prav za prav ima Kres svoj začetek v ajdovstvu. Poženčan.

*) „Les fastes universels par M. Buret de Longchamps par M. Lejeune T. I. Siècle d' Abraham, vingtième avant l'ère vulgaire l'an 1962: Crès, chef des Curètes de Phrygie et de l'île de Crète, et fondateur de Gnosse: quelques-uns le font fils de Jupiter; mais c'est peut-être un 2. Crès. Siècle de Joseph dix-huitième avant l'ère vulgaire, l'an 1782: Crès II, fils de Jupiter, roi de Crète.“